

Tonko
Maroević

Božidar Gagro (1937. – 2009.)

Iako su nam se putovi davno razdvojili, s kolegom Božidarom Gagrom proveo sam u blizini nekoliko iznimno važnih godina, a nikad nisam prestao pratiti njegov stručni rad i kulturnu djelatnost – sve do relativno nedavnih predgovora izložbama Ede Murtića. Upoznali smo se još kao studenti na gornjogradskom Seminaru povijesti umjetnosti i kulture, na samom koncu pedesetih godina, na mjestu gdje su kontakti među kolegama bili posebno prisni i u godinama kad se stječu dublja poznanstva i prijateljstva. Nakon studentskih klupa proveli smo pet paralelnih godina kao asistenti na Odsjeku za povijest umjetnosti, Gagro na Gamulinovoj Katedri novovjekovne umjetnosti, ja na Prelogovoj Katedri povijesti umjetnosti srednjega vijeka. No, moji su interesi također uključivali suvremeno stvaralaštvo pa je bilo dovoljno prilika za razgovore, diskusiju i razmjenu mišljenja. Kao nešto stariji, Božo je, dakako, bio inicijativniji, a druženje smo znali nastaviti i u njegovu domu.

Sve ovo spominjem ne da bih naglasio blizinu, već da bih potvrdio razloge za nesmanjeno poštovanje što sam ga prema njegovu radu zadržao čitavoga života. No, razumljivo, u mome saldu njegova djelovanja pretežu činjenice iz šezdesetih godina prošloga stoljeća, iz razdoblja njegova najintenzivnijega povijesno-umjetničkog aktivizma, iz razdoblja kad sam učestalo surađivao u časopisu *Život umjetnosti*, što ga je upravo on pokrenuo i za koji je zdušno angažirao starije i mlađe stručne pisce. A prvih deset brojeva pod njegovom redakcijom i s dvadesetak njegovih

kritičkih, teorijskih i panoramsko-problemskih priloga doista predstavljaju epohu našega, povijesno-umjetničkog mišljenja, pravi primjer nastojanja za što egzaktnijom i nepristranijom historizacijom novije hrvatske umjetnosti – dakako u neizbježnom europskom kontekstu – premda bez frustracija i kompleksa te iste Europe.

Gagrin programatski tekst u prvom broju časopisa *Život umjetnosti* naslovljen “Periferna struktura” i podnaslovljen “Od Karasa do Exata” ukazivao je na neizbježnost traženja specifičnosti, na nemirenje s pukom receptivnom funkcijom naše sredine. Nadahnut onda aktualnim Karamanovim tezama o provinciji, periferiji i granici primijenio ih je na novije stvaralaštvo, zalažući se za mjeru autentičnosti, za odgovor autohtonim potrebama. A njegov tekst u drugom broju istoga časopisa “Slikarstvo Proljetnog salona, 1916. – 1928.” ostao je do danas primjeren po poticajnosti, često navođen i čitan kao iznimno ozbiljna referencija. U sličnom su duhu pisani i studijski prilozi o grupi Zemlja (u komparativnoj perspektivi) i o “Sudbini apstrakcije” (iz vizure “oscilacija ukusa”). S tri opsežna monografska priloga pertinentno je povijesno-umjetnički portretirao tri iznimno značajna kipara: Branka Ružića, Dušana Džamonju i Vojina Bakića, a manjim je kritičkim osvrtima popratio tekuću fazu Koste Angelija Radovanija, Ivana Picelja, Miroslava Šuteja, Ede Murtića. Nekima od tih protagonista vraćat će se i u kasnijim godina. Željan teorijskog utemeljenja i stvaranja odgovarajuće kritičke aparature, nemalu je pozornost

posvetio i prevođenju i tumačenju bitnih inozemnih, odnosno univerzalnih orijentira, svojevrsnih “svjetionika” struke, baveći se posebno opusima Pierrea Francastela i Giulija Carla Argana.

Potreba ažuriranja znanja i kritičkih instrumenata vodila ga je i po najznačajnijim svjetskim izložbenim destinacijama, kao što je venecijanski Bijenale, kasselska Dokumenta, pa i beogradski Trijenale. Osvrtima na velike dekadske rezimee, priređivane u beogradskom Muzeju savremene umetnosti (na izložbe poput *Treće decenije, Konstruktivnog slikarstva i Nadrealizma, socijalne umetnosti*), trasi-
rao je vlastiti angažman u sljedećim inicijativama u istom prostoru posvećenima ostalim segmentima likovnog stvaralaštva u Jugoslaviji. Temeljni Gagrini sintezni prilozi u tom kontekstu bili su “Putovi modernosti u hrvatskom slikarstvu”, “Skulptura građanskog razdoblja u Hrvatskoj” i “Hrvatska grafika prve polovine XX. stoljeća”. Ulančane u odgovarajući redoslijed, navedene studije predstavljaju sustavna poglavlja hrvatske likovne povijesti novijega vremena, a jedino nas činjenica što nisu skupa ukoričeni priječi da ih – uz tekstove o Proljetnom salonu i Zemlji – vidimo kao zaokruženu cjelinu. Činjenicu da sam nije složio već gotovo napisanu knjigu, moram, dakako, pripisati njegovoj naročitoj zahtjevnosti, visokim kriterijima što ih je pred sebe postavio, a kojima – u tjesnacu različitih preuzetih društvenih obaveza – nije mogao posvema udovoljiti. Ali i uz razne druge angažmane ipak nije odustajao

od organiziranja izložaba, bilo da ih je sam priređivao (kao *Zemlju i Slikarstvo Minhenskog kruga*) bilo da je podržavao druge (poput izložbe hrvatske renesanse u Francuskoj ili izložbe Dore Maar i Picassa u Hrvatskoj) – da ne govorimo o secesiji, koju je među prvima u nas valorizirao i za obradu koje se dugo i sustavno zalagao. Konačno, odužio se Meštroviciu monografskom studijom, knjigom koju sam pozdravio prikazom “Meštrović odsad”.

Sa svoje strane, Boži dugujem radne poticaje na prvim koracima u struci, a kao pravi zavičajnik nagovarao me da se pozabavim i stećcima (što sam ga također dijelom poslusašao). Naša je dužnost i obaveza, koju preuzimamo rastajući se s njime, da okupimo njegove tekstove i popratimo ih biografskim i hermeneutičkim profilom, iz kojega će se vidjeti veličina gubitka u povijesno-umjetničkoj znanosti, u interpretaciji modernoga i suvremenoga hrvatskog likovnog stvaralaštva.

À propos, Božidar Gagro je kao prevoditelj ponudio našoj javnosti istančanu verziju “Pogrebnih govora” dragoga mu, i izazovnoga, Andréa Malrauxa. Oprosti mi, dragi Božo, što se ne mogu približiti takvoj razini, a nisam ni pozvan govoriti o društvenim, državnim razinama djelovanja. Mogu samo, u ime staroga prijateljstva, podijeliti s Karmen, s Marušom i s Ivanom žalost što je ovo posljednji susret i što nećemo stići nastaviti naš razgovor. ×

— Govor na posljednjem ispraćaju
Božidara Gagre 27. listopada 2009.